

скоротився (від 71% у 2003 р. до 58% у 2009 р.). Відповідно зросла частка нечитачів художньої літератури (від 29% у 2003 р. до 42% у 2009 р.). Список літературних жанрів, які найбільше читають, очолюють детективи, історичні романи, романи про кохання, гумористична література. На периферії за читанням знаходяться сучасні українська та російська проза, українська класика, еротичні романи.

За означений період соціологічні дані фіксують деяку динаміку читання художньої літератури. Наприклад, інтенсивність читання детективів має тенденцію до скорочення. Теж саме стосується романів про кохання, гумористичної літератури, фантастики, сучасного зарубіжного роману. Водночас спостерігається зростання інтенсивності читання російської класики, автобіографій, мемуарів, поезій, української класики, сучасної української прози. Правда, це зростання, як правило, є статистично не значущим.

Якщо тепер перейти до читання художньої літератури різними статусними угрупованнями нашого соціуму, то соціологічні дані показують, що *високостатусні* угруповання, як правило, переважають *низькостатусні* (за інтенсивністю читання художньої літератури) приблизно в два рази. У свою чергу, *середньостатусні* угруповання переважають *низькостатусні* (за інтенсивністю читання художньої літератури) у 1,2 разу. Між *високостатусними* і *середньостатусними* угрупованнями відповідний розрив складає теж 1,2 разу на користь перших. Отже, за інтенсивністю читання художньої літератури виділені статусні угруповання статистично значущо відрізняються одне від одного.

Даний стан справ впродовж періоду 2003–2009 рр. зберігається. Більше того, ситуація, мабуть, загострюється, бо серед *низькостатусних* і *середньостатусних* угруповань збільшилася частка нечитачів художньої літератури. Водночас серед *високостатусних* угруповань частка нечитачів практично не змінилась. У 2003 р. серед *низькостатусних* угруповань було 37% нечитачів художньої літератури, а 2009 р. їх стало 54%. Серед *середньостатусних* угруповань у 2003 р. було 27% нечитачів художньої літератури, а 2009 р. їх стало 40%. Звідси збільшення частки нечитачів у 2009 р. в обох угрупованнях – 1,5 разу. Подібної тенденції серед *високостатусних* угруповань не спостерігається: тут у

2003 р. і в 2009 р. була однакова кількість нечитачів – 19%.

Головний висновок, котрий впливає з проведеного порівняльного аналізу, полягає в тому, що існуючі статусні угруповання диференціюються не тільки за економічним, а ще й за культурним капіталом. Останній у докризовий період був далеким від свого оптимального насичення, а в умовах фінансово-економічної кризи ситуація ще більш загострюється. Ця обставина яскраво проглядається на прикладі значного розриву в культурному споживанні між *високостатусними* і *низькостатусними* угрупованнями соціуму. Зрозуміло, чим більший обсяг культурного капіталу, чим краща його якість, тим вище культурна компетентність окремої людини чи даної соціальної групи. А це, у свою чергу, позитивно впливає на реалістичне сприйняття навколишнього світу, грамотне оцінювання ресурсів, знань, навичок, умінь (своїх і чужих), на вибір ефективної стратегії життєдіяльності. Динаміка суспільного розвитку, безперечно, змінюватиме конфігурацію, обсяг, якість і дисперсію культурного капіталу в соціумі. Сьогодні в цьому важливу роль відіграють його об'єктивовані та інкорпоровані різновиди. Разом із економічним капіталом культурний – створює ресурсну основу життя людей, що визначає як їхні позиції у складній стратифікаційній системі соціуму, так і характер життєвих можливостей та шансів на майбутнє.

Список використаної літератури

1. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые // Западная экономическая социология : хрестоматия соврем. классики. – М. : РОССПЭН, 2004. – С. 519–536.
2. Голиков А. С. Концептуализация культурного капитала в современной социологии / А. С. Голиков // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 51–58.
3. Ручка А. Дисперсія культурного капіталу в сучасному українському соціумі: порівняльний аналіз / А. Ручка // Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін. – К. : ІС НАНУ, 2005. – С. 312–321.
4. Ручка А., Скокова Л. Культурні зміни в сучасному українському соціумі / А. Ручка, Л. Скокова // Фундаментальні і прикладні дослідження рекреаційно-дозвілєвої сфери в контексті євроінтеграційних процесів : (матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 трав. 2008 р.). Т. II. – К. : ВЦ КНУКІМ, 2008. – С. 316–337.
5. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін. – К. : ІС НАНУ, 2009. – 560 с.

ДО 65-РІЧЧЯ ПЕРЕМОГИ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ

ГОЛОВНА БІБЛІОТЕКА КІРОВОГРАДЩИНИ В РОКИ ОКУПАЦІЇ (1941–1943 рр.)

КІРОВОГРАДСЬКА обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського розпочала свою історію від першої Єлисаветградської громадської бібліотеки, заснованої 2 лютого 1899 р. З 1993 року вона носить ім'я видатного земляка, вченого-енциклопедиста, академіка, відомого у світі філософа Дмитра Івановича Чижевського.

Бібліотека – найбільша в регіоні, має універсальний фонд на традиційних та новітніх носіях, колекції цінних і рідкісних видань, є депозитарієм краєзнавчих видань. Тут зберігаються понад 760 тис. документів 43 мовами світу – від манускриптів XV століття до сучасних видань на різних

носіях інформації. Нині це важливий інформаційний центр області, який кожного дня відвідують близько 700 користувачів.

Та були в історії Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського складні періоди. І чи не найтрагічнішою сторінкою стали роки окупації міста фашистськими загарбниками. Німці ввірвалися в обласний центр 5 серпня 1941 р. і протягом місяця зайняли всю Кіровоградську область. За час окупації Кіровограда фашисти розстріляли, повісили та закатували майже 72 тис. громадян. Було зруйновано більшість підприємств міста, 595 будинків. Знищено

Н. Зеленська

майже все майно і цінності установ культури. До третього рейху окупанти вивезли цінності з розграбованого краєзнавчого музею. Педінститут і чотири технікуми гітлерівці перетворили на в'язницю СД, а 33 середні та неповні середні школи – на казарми й склади.

Постраждала в роки окупації і бібліотека. У перші дні війни в її будівлі розмістили солдатів румунської та німецької армії. Зберігся акт обстеження книгозбірні пожежним інспектором: «...половина приміщення зайнята румунськими та німецькими солдатами. На долівці складена солома, на якій сплять вояки; приміщення опалюються тимчасовими пічками, які пожежонебезпечні; в коридорах і під сходовими клітками повно соломи; на горищі багато книг та іншого мотлоху».

За наказом гебітскомісара, майже 30% усього фонду обласної бібліотеки було відправлено на паперову фабрику, в с. Комишувате. Це – видання класиків марксизму-ленінізму, твори українських, російських, німецьких та єврейських авторів, так звана небажана література, списки якої надсилалися до всіх міських управ. З дозволу завідувача відділу освіти книги з її фонду передавалися іншим установам, школам, лікарні, для користування гебітскомісару та ін.

Зазнавав бібліотечний фонд втрат і від місцевого населення. Ось лише одне свідчення цього із книги П. Негретова¹ про цей період: «Я дізнався, що одна баба вкрала з бібліотеки енциклопедичний словник Брокгауза і топить ним пічку. Один мій товариш поступив в поліцію <...>. Так ось тоді, в перші дні окупації, цей мій товариш допоміг мені врятувати Брокгауза. Декілька томів баба вже встигла спалити, а решту я у неї забрав, відсутні томи виміняв у товариша за самоцвіти, і, таким чином, зібрав всю енциклопедію».

На початок війни штат бібліотеки складав 10 осіб, із них 7 бібліотекарів. Обов'язки завідувачки в перші дні війни виконувала І. Косовська.

31 січня 1942 року завідувачем книгозбірні призначено Є. Білінського. В архіві збереглося посвідчення його особи часів окупації. Ніяких відомостей про нього і подальшу його долю немає.

Працівники бібліотеки активно використовувалися владою для різних робіт: сільськогосподарських, для підвірного перепису тварин та ін.

Вражає документ, що зберігається у фондах архіву:

«Міська бібліотека.

Вул. Двірцева/Інгульська, 6/19.

За наказом Фюрера необхідно терміново провести вивіз робочої сили на благо військових заводів в посиленій масі. Для того, щоб Кіровоградська область могла надати без втрати робочу силу, я повинен зробити це в більш жорсткому масштабі.

За наданими документами у вас на даний момент працює 9 осіб, із яких ви повинні до 20 листопада 1942 року представити одну особу (віком від 17 до 40 років) для робіт на благо рейху. Я вказую на те, що робоча сила повинна бути здоровою. В подальшому необхідно відзначити, що жіноча робоча сила повинна бути незаміжня. Чоловіча робоча сила із дорослими дітьми повинна залишитися. Якщо мені буде надана робоча сила, яка не підходить для використання рейхом, я залишаю за собою право замінити її на належну з вашої установи.

Розпорядження гебітскомісара».

На жаль, документів про те, чи були послані співробітники бібліотеки на примусові роботи до Німеччини та їхню подальшу долю, не залишилося.

Бібліотека постійно знаходилася під пильним наглядом окупаційної влади. До річниці вступу фашистів до міста дирекція книгозбірні отримала «План відзначення річниці вступу Німецької Армії до м. Кіровограда», котрий містив такі настанови:

«1. Увечері 4 серпня всі установи та організації прикрашають фасади та балкони прапорами та портретами Фюрера.

2. 4 серпня увечері влаштувати концерт. Відділу освіти скласти програму концерту та подати його на затвердження Міського Комісаріату. Запросити на концерт робітників німецьких та цивільних установ. Перед концертом зробити доповідь, присвячену річниці вступу німецьких військ до Кіровограда.

3. 5 серпня нормовий робочий день, а о 12 год. дня всі підприємства та установи, у яких перерва більше години, організовано приходять на площу, де буде відслужений вдячний молебен про дарування німецькій армії остаточної перемоги над ворогами та вислухання промови п. Міського Комісара.

4. Надіслати привітальну телеграму від населення, Управління та духовенства Фюреру та Рейхскомісару п. Коху з подякою про визволення.

5. 5 серпня о 9 год. ранку офіційний візит членів Міської Управи до Міськомісаріату з хлібом та сіллю, з подякою за визволення від большевизму.

6. Надіслати листа Оберфельдкоменданту та Генеральному Комісару з подякою за визволення.

7. 5 серпня о 16 год. урочисте засідання Міської Управи з представниками Міського Комісаріату, Гебітскомісаріату, Оберфельдкомендатури та місцевих організацій, на якому поставити звіти завідуючих відділами: Фінансового, Охорони Здоров'я, Промислового, Будівельного та Постачання.

8. Редакції підібрати належний матеріал з освітленням в пресі подій міста за декілька днів до вступу Німецької Армії, сам вступ та організацію цивільної влади у місті під керівництвом та інструктажем Фельдкомендатури та Міського Комісаріату.

Надрукувати спогади робітників та населення про епізоди зустрічі з передовими частинами вступаючої Німецької Армії.

Весь матеріал пропустити через радіо.

9. Всім відділам Міської Управи дати матеріал про роботу за рік для висвітлення в пресі.

Міський голова Медведков/

З оригіналом згідно: секретар»

Міською управою було затверджено «Правила користування книгами міської бібліотеки»:

«1. Читачами бібліотеки можуть бути громадяни віком понад 14 років.

2. Кожен громадянин при записі в якості читача повинен представити паспорт і посвідчення з місця роботи.

3. Читач може отримати не більше ніж 3 книги, а з мистецтва – 1.

4. Особливо цінні книги (енциклопедії, довідники, карти і окремі примірники комплектів журналів) додому не видаються, ними дозволяється користуватися лише в читальному залі.

5. Книги видаються не більше ніж на п'ять днів.

Примітка:

1) Термін користування науковою літературою можна подовжувати, якщо немає вимог інших читачів.

2) Термін користування може бути скорочено бібліотекарем, якщо на книгу є великий попит.

6. При отриманні книги читач повинен впевнитись у тому, що вона в порядку, в іншому разі він повинен повідомити про це бібліотекаря.

7. Бібліотекар при поверненні книги повинен впевнитись в її цілісності.

8. При отриманні та при поверненні книги читач повинен розписатись у формулярі.

9. Кожен читач платить заставу в сумі 15 крб. за користування книгою. Застава при виключенні читача із бібліотеки

¹ Негретов П. Все дороги ведуть на Воркуту / П. Негретов. – Вермонт, 1985. – 236 с.

повертається, якщо читачем не порушуються правила користуванням.

10. За користування книгами сплачується 3 крб. на місяць і кожного разу видається одна книга.

11. Читачів, які не повернули книгу в зазначений термін, штрафують на 10 коп. за кожен пропущений день, а після п'яти днів в подвійному розмірі.

12. Якщо читач не повернув книгу або пошкодив її, він зобов'язаний замінити на таку ж, або відшкодувати її вартість. За особливо цінні або рідкісні книги відшкодується в десятикратному розмірі. Питання відшкодування в три-, чи п'ятикратному розмірі вирішує бібліотекар.

13. Ті, хто не повертає книги в означений термін, або пошкоджені, і не бажають платити за це, в примусовому порядку підлягають адміністративним заходам».

За час окупації обладнання бібліотеки та її каталоги було знищено. Матеріальні збитки склали 792 750 крб.

Відразу після визволення міста 8 січня 1944 року почалася інтенсивна робота з відродження закладів культури. Відновлювалася регулярна діяльність бібліотек, упорядковувалися їхні приміщення, книжковий фонд, розгорталася масова робота серед населення. Вже наприкінці року гостинно відчинили двері для читачів відбудовані 30 бібліотек, 762 хати-читальні.

У момент вигнання загарбників обласна бібліотека знаходилася у приміщенні архіву, куди була перевезена фашистами в 1943 році. Тому важливим завданням було її повернення у своє приміщення. Директором закладу в той час була І. Косовська.

До кінця квітня 1944 р. закінчилось переселення фонду книгозбірні, після чого в рекордно короткий термін його було розставлено на полицях і з 1 травня 1944 р. бібліотека гостинно відкрила свої двері для читачів.

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК м. КИЄВА

У 2002 році на виконання Указу Президента було затверджено Програму розвитку краєзнавства на період до 2010 року (Постанова КМУ від 10.06.2002 р. № 789). Прийняття цього документа дало потужний поштовх розвитку бібліотечного краєзнавства. Сьогодні практично кожна публічна бібліотека м. Києва вважає цей напрям одним із пріоритетних у своїй роботі, адже саме краєзнавча діяльність дозволяє виділити книгозбірню з числа схожих, зробити її унікальною, особливою.

Наразі фонди краєзнавчих документів публічних бібліотек столиці представлені традиційними і електронними виданнями. Зберігається тут і немало раритетних документів. У фондах Публічної бібліотеки імені Лесі Українки є рідкісні видання з історії Києва та України XIX – поч. XX ст., серед них: «Описание Киева» Н. Закревського (1868), «Киев теперь и прежде» М. Захарченка (1888), «Київ та його околиця в історії і пам'ятках» (1926) та ін. У бібліотеці «Деміївська» ЦБС Голосіївського району можна ознайомитися з альбомом листівок з видами дореволюційного Києва, що був подарований книгозбірні її користувачем.

До того ж, кожна бібліотека м. Києва має електронні видання краєзнавчого характеру з доступом у локальному режимі, зокрема, компакт-диск «Київ. Історична енциклопедія з найдавніших часів до 17 століття» (К., 2000).

Основними джерелами надходження документів краєзнавчої тематики є централізоване комплектування бібліотек (за кошти міського бюджету), придбання та передплата регіональних видань (переважно за кошти районних бюджетів), подарунки від благодійників та користувачів. Доповненням до фонду краєзнавчих документів є самостійно зібрані та створені інформаційні ресурси: конволюти, інформ-досьє, інформаційні стенди, різноманітні інформаційно-бібліографічні посібники, краєзнавчі дослідження і розвідки працівників та користувачів книгозбірень.

Із появою у бібліотеках доступу до Інтернету багато матеріалів, що розміщені в ньому, стають доступними в найширшому сенсі й мають право розглядатися як частина краєзнавчих інформаційних ресурсів. Так, краєзнавчі сторінки сайтів бібліотек включають великий фактографічний матеріал із різних аспектів життя Києва.

Сьогодні зростає попит на краєзнавчу бібліографічну інформацію, поширювану саме в електронній формі, у

виді окремих каталогів або фрагментів баз даних.

О. Романюк

З 1992 року ведеться електронний каталог (<http://212.1.70.66:8991/F>) Публічної бібліотеки імені Лесі Українки, котрий вміщує близько 20 тис. записів документів, що розкривають історію і сьогодення Києва. Електронні краєзнавчі бази даних створені та постійно поповнюються в ЦБС Голосіївського, Деснянського, Дніпровського, Оболонського, Печерського та Шевченківського районів. Звичайно, при формуванні цих БД районними ЦБС найбільше уваги приділяється повноті відображення матеріалів місцевого друку та про район. До прикладу, краєзнавча БД ЦБС Голосіївського району вміщує до 4 тис. записів. Частково краєзнавча інформація відображена на сайтах ЦРБ Голосіївського (<http://www.gcls.iatp.org.ua/>), Дарницького (<http://www.darnitsa.lib.kiev.ua/>), Печерського (<http://www.libss.kiev.ua/>), Оболонського (<http://ocls.kyivlib.org.ua/>) та Шевченківського (<http://shevcbs.kiev.ua/>) районів, але в масштабах Києва це повинно бути в кожній ЦБС. У подальшому об'єднання краєзнавчих електронних баз даних в єдину мережу дозволить створити єдиний краєзнавчий банк даних, завдяки чому користувачі зможуть у будь-якій базі знайти необхідну інформацію.

Звичайно, розробка ефективної зведеної електронної пошукової системи вимагає методично-технічного забезпечення робіт, координації, технічного супроводу, створення систем передавання, експортування даних із електронних баз. Через практичну відсутність у публічних бібліотеках належного кадрового забезпечення сьогодні це є досить серйозною проблемою.

У традиційних краєзнавчих картотеках, що ведуться кожною міською публічною бібліотекою, застосовуються топографічні, персональні та тематичні рубрики в межах кожного розділу. Виділяються назви історичних місцевостей столиці та районів, промислових підприємств, медичних установ, навчальних закладів, пам'ятних місць, імена видатних особистостей – уродженців Києва, історичних осіб, життя яких пов'язане з містом, керівників столичної влади, меценатів, письменників та митців. Ведеться самостійна картотека (або у структурі краєзнавчої картотеки виділяється розділ) «... район на сторінках преси».